

Kierkegaard – incognito, travesti, circumstanță

„Binele se străduiește din toate puterile să își păstreze propriul incognito, și acest incognito al său este să pară ceva mult mai mărunț decât este în realitate.”

(Kierkegaard, Școala creștinismului)

Dacă ni s-ar cere să caracterizăm printr-o unică sintagmă specificul filosofic inaugurat de danezul Søren Kierkegaard (1813-1855), aceasta ar fi prima ce ne-ar veni în minte: *gândirea ca incognito al circumstanței auctoriale*. Și astfel am indica natura formală a tipului său de filosofie, adică stilul total novator, mai relevant în perspectiva evoluției modernității decât acel clișeu uzitat cu ușurință de toți istoricii ideilor: părinte al existențialismului. Incontestabil, noțiunile subiectivității critice – precum *angoasă*, *disperare*, *vinovăție* – se numără între cele mai populare asumări ale existențialismului de secol XX, ce recunoaște mai mult sau mai puțin explicit paternitatea lui Kierkegaard, însă ele nu constituie decât conjecturi tematice de care modernitatea occidentală ajungea oricum să se lovească într-un moment sau altul. Deși prelucrate magistral și oferite posterității speculative, nu acestea dau nota originalității absolute a filosofului danez. Cu o jumătate de secol înaintea lui Friedrich Nietzsche ni se propune ceea ce abia postmodernismul o să consacre la modul sistematic – *gândirea fără autor sau autorul-circumstanță*. În perspectiva dezbaterilor ulterioare asupra crizei subiectului, tot mai fragmentat și lipsit de centralitate, extras certitudinii sale transcendente, ideea filosofului danez poate avea o importanță covârșitoare.

Două ar fi argumentele prin care susținem ideea enunțată: *primul*, practica incognito-ului auctorial al lui Kierkegaard sau producția de heteronimi, al căror rol e să autorizeze un tip sau altul de filosofie; *al doilea*, integrarea relației dintre autor și operă într-o schemă teologică, mai precis analogia dintre ipostaza auctorială și întruparea divină, dintre *autorul devenit text* și *Dumnezeu devenit om*. Cartea *Școala creștinismului*, apărută în 1850 și semnată cu pseudonimul

Anti-Climacus, ne ajută să ilustrăm argumentul nostru. Aici este vorba, între altele, de contemporaneitatea cu Cristos și apariția lui Dumnezeu în ipostază omenească, fapt ce nu poate fi înțeles decât ca un *incognito* deliberat. Cum altfel ar putea să se manifeste Dumnezeu, ca om, dacă nu făcându-se de nerecunoscut, ca Dumnezeu, pe măsura integrării prezenței lui strict umane? Fără a fi un simplu simulacru, actul întrupării nu face, totuși, ca acele contingente care țin exclusiv de natura umană să-i revină imediat și lui Dumnezeu, în virtutea umanizării lui. A trăi în timp, a suferi, a muri nu definesc dumnezeirea, deci nu sunt accidente ale umanității lui Cristos care se transmit naturii lui divine. Ca atare, în umanitatea acestuia Dumnezeu rămâne necunoscut, altfel spus, acționează *incognito*. Nici nu are altă posibilitate de a se manifesta printre oameni. Odată înțeleasă, ideea o putem aplica aproape fără modificări relației autorului cu textele sale.

Vom înțelege de ce Kierkegaard a asumat cel puțin zece nume diferite, heteronime, pentru a-și semna scrierile. În filosofia europeană modernă este caz singular, și cred că tot atât de interesant și revoluționar precum a fost în literatură straniul portughez Fernando Pessoa, a cărui fascinație postumă îl face pe Saramago să-l considere un soi de spirit universal, ubicuu, ce se poate întrupa capricios când în Dumnezeu, când în Diavol, când în ambii deodată fără să piardă ceva din natura lui universală. Practica heteronimului se sprijină pe ideea că nu există un centru de personalitate auctorială continuu identic sieși, ci o pluralitate de circumstanțe, fiecare cu „biografia” și ideologia ei, care în anumite contexte emite o filosofie, fără ca aceasta să antreneze în mod necesar reprezentativitate în raport cu ipoteticul centru auctorial. Mai clar spus, nu există un singur autor care și-ar exprima în toate momentele vieții lui și în toate scrierile filosofia lui *majoră și sistematică*. Există, mai degrabă, o familie de ipostaze auctoriale, cu legături puternice, dar invizibile între ele, fiecăruia dintre membri revenindu-i să exprime ceva singular, diferit de ceilalți, fiecare și toți împreună deosebindu-se filosofic de presupusul „autor” central. Acesta nu poate fi identificat, după cum în registrul teologic nu poate fi identificat Dumnezeu în creația sa, la care nu se reduce, cu care nu coincide, chiar dacă există anumite grade de contiguitate. Când avem în vedere textul, o lucrare

anume, autorul nu există în ea, după cum nu există nici în toate laolaltă. Autorul absentează din operă, iar cărțile lui relevă numai circumstanțele subiectivității în care aceasta manifestă activitate creatoare. De aici și până la a spune că nu există un singur Subiect, un singur Creator de text, un Filosof prin excelență, ce și-ar sistematiza opera precum păianjenul pânza, spre a oferi în ea oglinda lumii, nu e decât un singur pas de făcut. Dacă Kierkegaard nu-l face la modul explicit, ne îngăduie să-l facem noi în numele lui.

Este important să înțelegem, din lecția filosofului danez, că în spațiul gândirii coexistă ideologii și filosofii diferite, contradictorii, poate, fără ca acest lucru să oblige la inițiativa unei armonizări logice. Contradicția e, de fapt, natura gândirii, după cum scandalul este imaginea întrupării divinității în umanitate. În „stadiile” pe drumul gândirii se ivesc, în funcție de circumstanță, idei, convingeri sau explicații diverse care justifică atribuirea fiecăreia în parte a câte unui autor, real dar necoincident cu subiectivitatea creatoare unică. Lucrări scrise în momente diferite au autori aparent diferiți, spre exemplu: *Frygt og Bæven* (Frică și cutremur, 1843), semnată de Johannes de Silentio, *Enten - Eller* (Sau - sau, 1843), de Victor Eremita, *Gjentagelsen* (Repetiția, 1843), de Constantin Constantinus, *Philosophiske Smuler* (Fărâme filosofice, 1844), de Johannes Climacus, *Begrebet Angst* (Conceptul de angoasă, 1844), de Virgilius Haufniensis, *Forord* (Prefețe, 1844), de Nicolaus Notabene, *Stadier paa Livets Vei* (Stadii pe drumul vieții, 1845), cu numele Hilarius Bogbinder, *Aufsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de Philosophiske Smuler* (Post-scriptum neștiințific, concluziv la Fărâmele filosofice, 1846), de Johannes Climacus.

După cum se poate remarca, pseudonimele nu sunt doar eschivele unui autor ce nu vrea să-și divulge identitatea, ci și un șir de epitete ordonate după o logică proprie. *Silentio*, *Notabene*, *Eremita*, *Climacus*, *Anti-Climacus*, *Hilarius* sunt numele ce preiau epitetul cu care un autor, ce se ascunde, vrea să ofere o diversitate de tipuri de filosofie, un mănunchi de idei, ca și cum ar dori să ocupe astfel toate pozițiile, toate locurile logice într-un simpozion închipuit al spiritului. Ideea că gândirea umană nu arată ca un monolog rațional, că filosoful nu este un orator silențios ce-și ascultă în taină vocea minții, ci un simpozion unde performează instanțe diverse, ad-hoc ipostaziate pentru a susține fiecare în

parte logica unei circumstanțe spirituale, indică profunzimea intuiției filosofului danez. *Banchetul (in vino veritas)*, o replică la cunoscuta scriere platoniană, confirmă atât ideea că autorul este necunoscut – un „*incognoscibil*” în felul celui divin –, că el lucrează întotdeauna în travesti și, ca universal, își permite să fie polimorf, aparent contradictoriu. Conștiința teoretică sau, dacă vrem, spiritul creator se manifestă întotdeauna ca mulțime divergentă, se ipostiază în autori diferiți, fiecăruia revenindu-i ceva de spus, dar nici unuia *Adevărul*.

Astfel că putem vedea în practica heteronimiei a lui Kierkegaard un exercițiu de natură apofatică, o căutare a „*adevărului neștiut și de-nerostit*” pe care diverșii autori fictivi nu-l pot dibui, dar către care duce fiecare în mod indirect, prin eliminarea unei iluzii – a identității discursului cu adevărul, a spiritului creator cu autorul de text. Scriem filosofie pentru că nu cunoaștem *Adevărul* ultim, și ca atare nu contează cine este autorul unui text. Toate scrierile noastre nu sunt decât exerciții în vederea a ceva ce nu putem afla pe cale speculativă. Scriem pentru a ne elibera de scris, vorbim pentru a ajunge, în tăcere, să ascultăm neperturbați de vocile falșilor autori (heteronimii) răsuflarea *Celui* ce poartă în vocea lui neștiută *Adevărul* de negrăit. Scriem pentru a nu mai trebui să scriem, după cum trăim ca oameni pentru a nu mai trebui să ne repetăm; scriem pentru a ajunge la *Cuvântul nescris*, trăim pentru a înțelege *Viața adevărată*. Autorul este un incognito, trăitorul un simulacru, viața o circumstanță. În spatele, deasupra lor sau într-un fundal nedecis stăruie Absolutul. Aceasta pare a fi, abreviată, lecția de filosofie a lui Søren Kierkegaard.

Vianu Mureșan